

ACC. N:R M. 15241: 1-5.

Landskap: Bohuslän ..... Upptecknare: Gösta Olsson, Lund
Härad: Flångenäs ..... Berättare: Karl Hansson, Lyse
Socken: Lyse ..... Berättarens yrke: Lantbrukare
Uppteckningsår: 1961 ..... Född år 1888 i Lyse

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Stenhuggeri o. stenhörning. s. 1-5.
Snickare och hjulmakare. s. 4-5.
m. m.

Mitt föräldrahem i Hannevik var ett litet ställe med 1 häst och 2-3 kor. Vi var 2 barn, en syster och jag. I min barndom hade vi får allmänt, spann ullen. Fiskade mycket från varje ställe, med dörj och meta, en och annan hade något garn också - fisk och potatis levde vi mest av, hade vi inte haft det vet jag inte hur vi skulle klarat oss. Ett par år, 1912-13 tror jag, var vi ett lag (6 jordbrukare och 1 stenhuggare) som hade en vad ihop för att fiska skarpsill om höstarna till konserverfabriken här i Sjöbol, men det gick inte så bra - vi gjorde några rejäla kast på makrill, det var det bästa.

Det var inte mycket med pengar då. Vi sålde lite smör, ägg, mjölk på torget om lördagarna, även bär och frukt skrapade vi ihop vad vi kunde för att sälja. Bokenäsingarna var svåra till att stå på torget. Mamma berättade, att i hennes barndom bar Lyseborna mjölk till husen i Lysekil, som då bara bestod av Gamlestan. Det behövdes inte mycket pengar heller, skatten var ju nästan ingen, och närapå allt gjorde folk hemma.

Det låg många småställen häromkring, mest torp under kronobostället i Humlekärr. De hade vanligtvis aldrig tjänstefolk, skötte sina småbitar själv.

Känner bara till 1 karl från trakten, som var riktig sjöman, Albin Jansson i Hannevik.

Anders och John i Alsbäck, Blomster i Sjöbol och Linder Olsson i Hannevik för samtidigt till Amerika omkr. 1907; något senare reste en kusin till mig över, för att slippa bli beväring.

Stenhuggeriet började innan jag var född. Varenda en som hade en jordbit högg sten, förutom alla som inflyttade. Det var det mest lönande, som folk någonsin arbetat med, så mycket pengar hade folk inte sett förr. Det var mycket bättre än jordbruket. De som kunde körde själva den sten de högg, med häst och kärra -

ett par ställen körde sten med oxe och kärra, har det berättats. Omkring 1905 började man skaffa sig vagnar, 1908 köpte jag en stångvagn (hjul+underrede) från Skillingaryd för 70 kr, tror jag. De moderna gummihjulsvagnarna kom först mot 1940-talets slut. Transportsträckan för sten var mellan 1 och 2 km till Stålvik vid Hannevik - en grund vik, så därifrån måste stenen prämas till hamnen i Lahälla. Vi högg och körde först för Nielsenarna, sen för Kuno Petersen. Körningen betalades med 50 öre/m², vi tog 2 m² på lasset, och förtjänsten blev omkr. 8-10 kr om dan. Min föräldragård fick 130 kr om året i bergarrende - den högsta skatt vi hade då var 30 kr om året. Stenvägar hade körarna att bygga och laga själva. Våra hästar var av gammal svensk blandras, merendels små; större gårdar hade avelsston, småställena köpte hästar. De flesta hästägare köpte läder och lagade selar själva, den som inte klarade det skickade selen till Albert Forsström eller Karl Johansson (Skinn-Kalle) i Lysekil. Lastningsarbete var frivilligt, stenhuggare och andra, även jordbrukare, var med vid båtarna och langade sten eller körde med tippkärror på landgångar, för 25 öre/tim på 1800-talets slut. Då lastbåtar gick in genom fjorden, tutade de, och då visste folk att det var fråga om lastning. Jag vet 2 lantbrukare i Alsbäck, Olle Bruno och Linder Persson, som gick till Norrkila och Lahälla på lastningsarbete, mest vintertid förstås.

Då jag var 9 $\frac{1}{2}$ år, fick jag börja kila i berget, högg sten till 1919 - summa 21 år som stenhuggare. Körde själv ner min sten, som far och flera andra småbrukare här gjorde.

Det gjorde väldigt gott att stenindustrien kom till, förbättrade också mycket för lantbrukare. En stenhuggare i Skalhamn har berättat för mig följande:

"Efraim i Slättna sa, att pengarna för stenkörningen inte räckte till dränglön och hjulringar, men vi huggare räknade ut, att det stället fick omkr. 5000 kr om året i körlön och berglega." En granne satte in pengar på bank, min svärfar bättrade på sin gård och hade inte blivit så välbärgad han blev utan stenbergen. Annars var det dåliga tider för de gårdar som inte hade skog eller granitberg. När arbetet i bergen låg nere tidvis, fick stenhuggarna arbetslöshetsunderstöd eller nödhjälpsarbete (vägbyggen, skogsplantering), men de jordbrukare som hade stenkörning hade inget sånt att ta till utan fick reda sig bäst de kunde. Nödhjälps och kontantunderstöd medförde högre kommunalskatt, och då tyckte en kommunalman som inte haft steninkomster, att de bönder som tjänat på berg och stenkörning skulle betala skattehöjningen och föda de arbetslösa stenhuggarna.

1920 köpte jag gården här på Slättna, hade första året 2 hästar och 3 kor, ökade snart till 4-5 mjölkkor. Första året körde jag och min dräng grus på ett vägbygge, som extraförtjänst. 1922 började jag stenkörning i gårdens egna berg, med 2 hästar. Tungt arbete; särskilt "bomring" som vägde omkr. 35 kg, var svårhanterlig, fick först lyftas upp på vagnshjulet och vältras vidare upp i karmen. Mina berg var utarrenderade till bl.a. Förenade Granit. Ingen sålde sina berg, det aktade de sig noga för.

Både piga och dräng hade vi till omkr. 1930 - det blev mindre stenkörning då. De var från socknen utom två, en från Foss och en från Brastad, och månadslönen var 50 kr om sommaren och 40 kr om vintern.

Som mest hade jag körning för 21 huggare - det betydde körning med 2 hästar 2 dar i veckan. Körlönen var för "knött" 40-50 öre för hundralet, för storgatsten 75 öre/m², och berglega 25 öre/m². Stenkörningen tog långsamt slut, det sista hade jag bara 1 man - tror jag körde sista lasset 1936.

Här från gården har vi sålt ägg, potatis, smör, kalvar, lite frukt till Lysekil, på torget och till fasta kunder. 1920 och ett par år framåt var vi några jordbrukare här som körde vår mjölk till Lyse station f.v.b. med tåget till Lysekils mejeri (en körde och tog med de andras mjölk, så körde vi i tur och ordning 1 vecka åt gången). Det var dåligt lönt, 6-7 öre l. för mjölken, så vi började separera och kärna smör i stället fram till senare delen av 1930-talet, då vi blev leverantörer till Dingle-mejeriet. Likaså tar nu VSS alla slaktdjur.

Från omkr. 1945 har jordägare häromkring sålt tomter till sommarstugor.

Min ene son är i affärsbrans^{sen}en i Göteborg, den andre har gården fr. o. m. detta år. Han håller sig med traktor. 1 häst och 7 kor. Mjölken ger huvudinkomsten, biinkomster får han av jordgubbsodling och som trädbeskärare för Lyse fruktodlarförening.

Emil Olsson hade ett litet ställe i Hannevik med 2-3 kor och häst. Han var född 1862 och dog 1935. Om somrarna var han snickare, gick borta för 1 kr-1.25 om dan och byggde hus och lagårdar åt folk. Det var väl inte varje dag, för han hade jorden att sköta (hustrun och barnen gjorde nästan allt jordbruksarbete) och dessutom någon stenkörning. Han hade också del i den vad jag berättat om. Om vintern var Emil hjulmakare, hade så mycket arbete han kunde hinna med. Hade svarv och full uppsättning vanliga snickeriverktyg. Hjulstyckena sågade han ut för hand. Eker-tapparna, som gick ut i hjulstyckena, borrarade han för hand med ett särskilt borr som krävde kraft i arm. Hjulstyckena gjordes av björk, ekrar och nav av ek eller ask. Det mesta virket köpte han på Slätteskär i Lysekil, något hade bönderna med sig hemifrån.

Emil skar t.o.m. trätofflor. Arbetade för hela socknen. Hade lärt sig på egen hand. Beslag på hjul och andra arbeten gjordes av smederna Kunkell och Persson i Lysekil. Allt som var av trä i verktygsuppsättningen hade han gjort själv, t.o.m. svarven. Spillvirket gav en del bränsle, och det kom väl till pass, för det fanns inte ved i Hannevik. Emil hade särskilt mycket arbete för stenkörarna, då det gick åt en massa hjul i bergen. Sin egen stenvagn hade han gjort helt och hållet. Snickrade också en och annan kärra på beställning men aldrig hela vagnar. Slutade arbeta omkr. 1919 på grund av sjukdom. Teodor i Skår hade dittills varit byggnadssnickare, tog då vid som hjulmakare i Lyse.